

<https://helda.helsinki.fi>

Edustuskodista surun monumentiksi : Klaus Holman muistokokoelman taidehistoriallinen luonne

Räsänen, Elina

Taidehistorian seura - Föreningen för konsthistoria
2017

Räsänen , E & Immonen , V 2017 , Edustuskodista surun monumentiksi : Klaus Holman
muistokokoelman taidehistoriallinen luonne . julkaisussa V Immonen & E Räsänen (toim) ,
Kauneus, arvo ja kadonnut menneisyys : näkökulmia Klaus Holman muistokokoelmaan .
Taidehistoriallisia tutkimuksia - Konsthistoriska studier , Nro 49 , Taidehistorian seura -
Föreningen för konsthistoria , Helsinki , Sivut 9-21 .

<http://hdl.handle.net/10138/298550>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

EDUSTUSKODISTA SURUN MONUMENTIKSI

Klaus Holman muistokokoelman taidehistoriallinen luonne

”Miksi ette ryhdy keräämään vanhoja taide- ja muita esineitä, kun niitä on täällä Ranskassa niin paljon”, oli Alli Holman mukaan ehdotus, jonka hänen poikansa Klaus oli esittänyt vanhemmilleen Suomen-matkalta palattuaan 1920-luvulla.¹ Kysymys johti yksityisen antiikki- ja taidekokoelman syntyyn ja viimein lahjoittamiseen Lahden kaupungin-museoon, jossa se sai nimen Klaus Holman muistokokoelma. Yksityiskokoelmien päätyminen suomalaisiin museoihin ei ole ainutlaatuista, mutta erikoisen muistokokoelmas- ta tekee sen koostumus. Holmat keräsivät sen noin viisi ja puolisataa esinettä 1920- ja 1950-lukujen välisenä aikana Berliinistä, Pariisista ja Roomasta. Hankinnat olivat keski- ja eteläeurooppalaisia taideteoksia ja veistoksia sekä huonekaluja, tekstiilejä ja astioita. Esineet ajoittuvat keskiajalta 1800-luvulle. Siinä, missä Holmien keräily sai alkunsa kysymyksestä, myös tämä kokoelma artikkeleita on alkanut kysymyksestä: Mikä on Klaus Holman muistokokoelman merkitys? Kaikupohjansa se saa laajemmasta kysymyksestä: Mikä on yksityiskokoelmien merkitys taidehistorialle?

Muistokokoelman merkityksen kysyminen alkaa sen moninaisuuden totea-

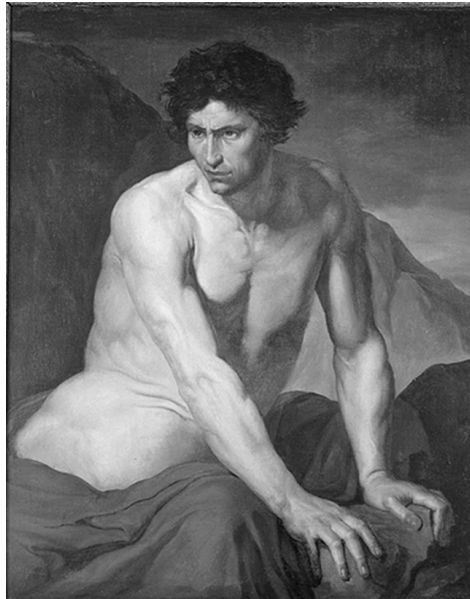
misella. Holmien teosten muodostaman kokonaisuuden merkitykset rakentuvat yksittäisten teosten ja esineiden historioista sekä niiden kiinnittymisestä osaksi erilaisia taidehistoriallisia kertomuksia, mutta myös esinekimaran kietoutumisesta osaksi niin Holmien kuin Lahden kaupunginmuseon historiaa. Kokoelman yksittäiset artikkelit leikkaavat kokoelman merkityksen monitasoisuutta: Holmien henkilöhistoriaa, muistokokoelman kehittymistä sekä esineryhmiä, yksittäisiä esineitä ja taideteoksia. Johdantoluvussa tarkastelemme sitä laajaa kehystä, johon artikkelit asettuvat ja yhdessä muodostavat monikasvoisen kuvan muistokokoelman merkityksestä. Samalla se on väistämättä alustavaksi jäävä hahmotelma siitä, mikä museoiden yksityiskokoelman taidehistoriallinen arvo voi olla.

Aloitamme katsauksen Holmien perheestä – Alli ja Harri Holmasta sekä Klaus Holmasta. Heidän yhteinen historiansa on avain muistokokoelman koostumukseen ja kokoelmahistoriasta kertoviin kirjallisiin lähteisiin. Tämän jälkeen siirrymme esittelemään itse kokoelmaa, sen historiaa sekä siitä kertovaa aineistoa. Johdantoluvun lopuksi

emme päädy lopputulemiin, vaan sarjaan uusia kysymyksiä siitä, mikä muistokokoelman merkitys saattaa olla.

Klaus Holman muistokokoelmaa ja siihen kuuluvia yksittäisiä teoksia on tutkittu vain vähän. Tuorein ennen tätä artikkelikokoelmaa ilmestynyt tutkimus on Marianne Kosken pro gradu -tutkielma vuodelta 2010.² Siinä hän keskittyy kokoelman muodostumiseen ja sen keränneiden henkilöiden motiiveihin. Toiminta paljastuu koko perheen – Allin, Harrin ja Klausin – harrastuneisuuden hedelmäksi ja yhteiseksi hankkeeksi. Kokoelmaluetteloa ei ole painettu, ja muutenkin kokoelmaan kuuluvia teoksia koskevat julkaisut ovat jääneet vähäisiksi. Jorma Heinonen laati pidemmän ja kokoelmälähtöisemmän artikkelin muistokokoelmasta vuoden 1955 *Osm*a-aikakauslehteen.³ Lahden kaupunginmuseon museoamanuenssi Maija Hahl (1933–2002) oli ensimmäinen kokoelmaa yksityiskohtaisemmin tutkinut taidehistorioitsija, mutta hänen vuonna 1976 valmistunut kokoelmaa esittelevä käsikirjotuksensa jäi painamatta.⁴ Hahlin muistokokoelmaa esittelevä pienet artikkelit ovat vuosilta 1987 ja 1988.⁵

Tiina Koivulahti ja Maarit Hakkarainen käsittelevät lisensiaatintutkielmassaan (2006) muistokokoelman yksittäisiä taide-teoksia. He kiinnittävät huomion erityisesti *Hector*-teokseen, joka lahjoitustiedoissa todetaan Jacques-Louis Davidin koulukunnan työksi, mutta jonka kirjoittajat osoittavat Jacques-Augustin-Catherine Pajoun (1766–1828) maalauksen kopioksi tai toiseksi versioksi (kuva 1). Maalauksen kehyksessä on ranskalaiselle Dampierre-aatelissuvulle kuuluva vahasinetti. Suvun kokoelmat joutuivat ryöstelyn kohteeksi maan saksalaismiehityksen aikana. Alli ja Harri Holma antoivat maalauksen pojalleen lahjaksi vuonna 1943, mutta *Hector*-teoksen tarkemmasta hankki-

Kuva 1. Kuva 1. Jacques-Augustin-Catherine Pajou (1766–1828), *Hector*-maalauksen kopio tai toinen versio.

misajankohdasta tai -paikasta ei ole tietoa.⁶ Klausin läheinen ystävä ja koulutoveri Eino (Nenno) S. Suolahti (1914–1977) kirjoitti lyhyen elämäkerran ystävästään, joka julkaistiin esipuheena tämän postuumiin runokokoelmaan.⁷ Muita kokoelmaan liittyviä lähteitä esitellään tuonnempana, aineistoa kuvattaessa.

Suomalaisen kulttuuriperheen kansainvälinen elämä

Klaus Holman muistokokoelman synnyn kahta keskeistä tekijää Holmien perhehistoriassa näyttelivät ensinnäkin perheen korkeakulttuurinen harrastuneisuus ja siitä kumpuava kansainvälinen taidemaku sekä toisaalta isä-Holman diplomaattiura. Se loi käytännölliset mahdollisuudet ja asetti taloudelliset rajat kokoelman kartuttamiselle. Kokoelmien esineiden hankinnasta käytännössä vastasivat pääasiassa kuitenkin äiti Alli ja poika Klaus.

Harri Gustaf Hellman syntyi vuonna 1886. Hänen vanhempansa olivat Hämeen-

linnan suomalaisen normaalilyseoon opettaja Anders Victor Hellman (1851–1902) ja Anne Ida Charlotte af Enehjelm (1882–1933). Harri pääsi ylioppilaaksi normaalilyseosta vuonna 1903, ja aloitettuaan opintonsa Helsingin yliopistossa 1906 hän muutti sukunimensä Holmaksi (kuva 2).⁸ Harri valmistui filosofian kandidaatiksi ja maisteriksi 1907, lisensiaatiksi 1912 ja viimein tohtoriksi vuonna 1914. Holma erikoistui assyriologiaan, jonka opinnot veivät hänet 1910-luvun alussa Berliinin, Leipzigiin ja Lontooseen. Helsingin yliopiston assyriologian ja seemiläisen filologian dosenttina hän työskenteli vuosina 1913–1923 sekä ylioppilaskirjaston hoitajana vuosina 1904–1919. Assyriologian lisäksi Holma oli varhainen islamin tutkija. Hän julkaisi vuonna 1917 *Muhammed*-nimisen teoksen ja uuden laajennetun version 1940-luvulla.⁹ Niin ikään hän oli kiinnostunut ”Orientin” tutkimushistoriasta ja julkaisi muutama vuosi ennen kuolemaansa pienen

tutkielman Georg August Wallinista. Mahdollisesti isän kiinnostus Lähi-itään heijastui myös pojan ajatuksiin; kuten Anna Ripatti tuo artikkelissaan esille, Klaus yhtyi monien aikaistensa käsityksiin islamilaisen taiteen vaikutuksista Ranskan romaaniseen arkkitehtuuriin. Harri toimi Suomen tieteellisten seurojen valtuuskunnan sihteerinä, kirjastonhoitajana ja taloudenhoitajana vuosina 1914–1919 sekä Viron avustamiskomitean sihteerinä ja puheenjohtaja vuodesta 1919.¹⁰

Yliopistotyönsä rinnalla Holma oli yhteiskunnallisesti hyvin aktiivinen, mikä oli aikakaudelle ominaista, mutta Suomen itsenäistyminen käänsi Holman elämän pysyvästi uuteen suuntaan. Hän astui ulkoministeriön palvelukseen aikana, jolloin Suomelle piti rakentaa kansainvälinen diplomaattiverkosto. Holma oli ulkoministeriön arkisto-osaston päällikkö vuonna 1918, sanomalehtiavustajana ja lähetystösihteerinä Kööpenhaminassa vuosina 1919–1920 sekä asiainhoitajana Berliinissä vuosina 1920–1921. Tämän jälkeen hänet nimitettiin lähettilääksi Berliiniin ja Wieniin 1921–1927, sitten Pariisiin, Brysseliin ja Luxemburgiin 1927–1943 ja viimein Vatikaaniin 1943–1947 sekä Roomaan 1947–1953. Lähettilähtöön ohella Holma oli Suomen valtuuskunnan jäsen Kansainliiton yleiskokouksessa 1935–1939 ja Kansainliiton valvontakomitean pysyvä jäsen 1936–1941. Hän kuoli Caprilla vuonna 1954.¹¹

Harri ja Alli Maria Hagfors-Haapakoski solmivat avioliiton vuonna 1912. Alli Holma (1888–1963) oli myös syntynyt opettajaperheeseen. Hänen isänsä oli Sortavalan seminaarin äidinkielen lehtori Ernst Arthur Hagfors (1859–1900) ja äitinsä Elin Mathilda Sofia Grönlund (1861–1902). Vuoteen 1906 saakka Allin sukunimi oli Hagström. Ylioppilaaksi Alli kirjoitti Helsingin vanhasta yhteiskoulusta 1912 eli samana vuonna, kun hän ja Harri avioituvat, minkä jälkeen

Kuva 2. Harri Holma (1886–1954) opiskelutovereidensa kanssa Ernst Ovesénin valokuvaamossa Helsingissä vuonna 1907. Holma eturivissä ensimmäisenä oikealla.

Alli asettui yliopisto- ja diplomaattimiehen puolison rooliin (kuva 3). Hänen toimintansa on jäänyt Harrin ja Klaus-pojan varjoon, mutta työstään Allille myönnettiin Suomen Valkoisen Ruusun Ritarikunnan ansiomitali, Kansainvälisen Punaisen Ristin ansiomitali ja Italian kulttuuri-instituutin ansiomerkki. Harrin kuoleman jälkeen hän myös muun muassa käänsi italialaisia romaaneja suomeksi. Alli kuoli kolmihenkisestä perheestä viimeisenä vuonna 1963.¹²

Poika Klaus Holma

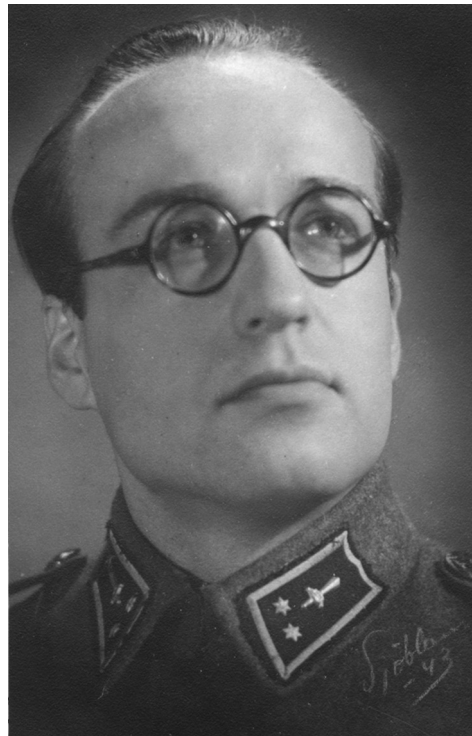
Pari vuotta avioliiton solmimisen jälkeen vuonna 1914 syntyi Harri ja Alli Holman ainoa lapsi, poika Klaus Ben Holma (1914–1944). Ylioppilastutkinnon Klaus suoritti Helsingin Suomalaisessa Yhteiskoulussa 1932, minkä jälkeen hän aloitti taidehistorian opiskelun Helsingin yliopistossa opettajinaan taidehistorian professori Onni Okkonen (1886–1962) ja estetiikan ja nykyiskansain kirjallisuuden professori Yrjö Hirn (1870–1952).¹³ Tässä kokoelmassa hänen taidehistoriallisen ajattelunsa ja toimintansa rakentuminen tulee esille useissa kirjoituksissa, eritoten Meri Heinosen ja Janne Tunturin artikkelissa ”Klaus Holman taidehistorioitsijan elämä”.

Vanhempien asetuttua työn vuoksi Berliiniin Klaus jäi koulunkäynnin vuoksi asumaan sukulaisten luo Helsinkiin. Lomat hän kuitenkin vietti vanhempiensa luona ulkomailla. Harri-isän asemapaikan ollessa Pariisissa Klaus täydensi taidehistorian opintojaan Sorbonnen yliopistossa. Okkosen ohjauksessa keväällä 1935 valmistui pro gradu -tutkielman ranskalaisesta taidemaalari Jacques-Louis Davidista (1748–1825). Klaus jatkoi taiteilijan parissa myös väitöskirjasaan ja väitteli filosofian tohtoriksi aiheenaan

Davidin suhde antiikkiin vuonna 1940.¹⁴ Ville Lukkarinen analysoi väitöskirjaa ja sen myöhempää reseptiota artikkelissaan ”David saavuttaa vain hyvin harvoin antiikin täydellisen puhtauden” – Klaus Holman väi-

Kuva 3. Alli Holma (1888–1963). Kuva otettu G. L. Manuel Freren studiossa. Ajoitus tuntematon.

Kuva 4. Klaus Holma (1914–1944) vuonna 1943. Kuva: Karl Sjöblom.

töskirja Jacques-Louis Davidista”. Väitöskirja jäi varmaankin osittain maailmantilanteen vuoksi vähälle huomiolle, mutta tunnetun ranskalaisen taidehistorioitsija Louis Réaun (1881–1961) kirjoittaman arvion väitöskirjasta on tähän kokoelmaan suomeksi kääntänyt Risto Pitkänen. David-tutkielman jälkeen Klaus ryhtyi kokomaan suurteosta Ranskan romaanisesta taiteesta. Ennen kuolemaansa hän sai sen viimeistelemättömän käsikirjoituksen ja kuvituksen pääpiirteissään valmiiksi, mutta ranskankielistä tutkielmaa ei koskaan julkaistu.¹⁵ Tähän artikkelikokoelmaan kirjoittamassaan osuudessa Anna Ripatti esittelee käsikirjoitusta ja pohdii sen kytköksiä aikakauden taidehistorialliseen keskusteluun keskiaikaisesta taiteesta.

Klaus Holma avioitui vuonna 1939 ranskalaisen Simonne Sachsin (1914–1991) kanssa. Simonne on jäänyt Klausista laadi- tuissa lyhyissä elämäkertateksteissä sivuhahmoksi, mutta artikkelissaan Risto Pitkänen osoittaa, että hänen merkityksensä Klausin taidehistorialliselle työlle on merkittävämpi kuin on oletettu. Holma palasi Pariisista Suomeen tammikuun alussa 1940 liittyäkseen armeijaan ja suorittamaan upseeriopintoja (kuva 4). Jatkosodan alussa hän palveli rintamalla, mutta myöhemmin pääosin C. G. Mannerheimin esikunnassa Mikkeliissä. Klaus teki itsemurhan 9. marraskuuta 1944, ja hänet löydettiin Pohjoisella Rautatienkadulla sijainneen kerrostalon ullakolta hirtettyneenä.¹⁶

Taidehistoriallisten tutkimusten rinnalla Klaus Holma kirjoitti esseitä, runoja ja näytelmiä. Häntä innoitti etenkin ranskalaiset André Gide (1869–1951), Roger Martin du Gard (1881–1958) ja Jules Romains (1885–1972). Klausin romaaneja ja runoja luonnehtiinkin kokeileva modernismi, joka ei vielä 1930- ja 1940-luvuilla ollut suomalaisen kirjallisuuden valtavirtaa.¹⁷ Elinaikanaan Klaus

julkaisi kaksi romaania, *Nuoruus vanhassa talossa* (1943) ja *Kolme* (1944). Molemmissa romaaneissa saattaa nähdä omaelämäkerrallisia heijastuksia. *Nuoruus vanhassa talossa* kertoo kahden nuoren miehen ystävyystestä ja kasvamisesta sekä toisen pojan vanhassa talossa Munkkiniemessä asuvasta perheestä – voi arvella, että ystävyksissä ilmenee Klausin ja tämän koulutoverin Nenno Suolahden piirteitä. Nuorukaiset muun muassa lomailivat Vanajaveden rannalla, jossa Suolahtien huvila sijaitsi. He myös harrastavat intohimoisesti musiikkia. Suolahti kertoo elämäkerrassaan, kuinka tärkeitä Klausille olivat niin Mozart kuin Wagnerkin, myöhemmin ranskalaiset Berlioz ja Ravel, Bachia ja Sibeliusa unohtamatta.¹⁸ Edelleen *Nuoruus vanhassa talossa* -kirjan päähenkilö vaihtaa Klausin lailla koulua Suomalaisesta Normaalilyseosta Suomalaiseen Yhteiskouluun. *Kolme* puolestaan kuvaa nuorta Matias Teerenheimoa, kulttuurikodin kasvattia, joka etsii itseään ja rakkautta. Kolmiodraaman tapahtumapaikkoja on Helsingin ohella Ranska, erityisesti Conques, jossa Klaus itsekin matkusteli. Valikoima runoja julkaistiin postuumisti vuonna 1945.

Diplomaattikoti kokoelman synnyinsijana

Klaus Holman muistokokoelmaksi muovautuneen esineryhmän merkitykset ovat oleellisesti muuttuneet 1900-luvun kuluessa, ja tätä muutosta Marianne Koski käsittelee artikkelissaan ”Kauneuden ja kaipauksen keskellä – kodista muistokokoelmaksi”. Vaikka Holmilla oli korkeakulttuurisia valmiuksia taideteosten ja antiikkiesineiden hankkimiseen, tärkeä syy keräilyinnon viriämiseen oli käytännöllinen: diplomaattikodin täytyi tarjota riittävän arvokas ympäristö virallisille

Kuva 5. Holmien koti Roomassa, salonki, 1934–1954. Kuva: Foto Attualità Giordani.

tapahtumille ja tapaamisille (kuva 5). Lähetystöverkostoa rakennettaessa varojen puutteessa Suomen valtio antoi Holmien perheelle kyllä edustusasunnot komennuspaikoissa, mutta ne olivat niukasti kalustettuja. Diplomaattiperhe joutuikin täydentämään sisustusta omin varoin.¹⁹

Kokoelman ensimmäiset esineet hankittiin lähetystökohteeseen Berliiniin vuosina 1921–1927. Holmat toivat asuntoon Suomesta perinnöksi saatuja antiikkihuonekaluja, mutta he täydensivät sisustusta myös uusilla hankinnoilla. Holmien asuntoa kuvailtiin *Suomen Kuvalehdessä*:

Huoneet ovat korkeat ja komeat, ja talon nykyiset haltijat ovat kultivoidulla ja hienolla maulla osanneet korvata puuttuvan loiston ja upeuden kauniilla ja taiteellisella kodikkuudella. Varsinainen salonki on komea, pilareiden hauskasti jakama huone, välittömänä jatkeena budoaari tyylipuhtaine huonekaluihin, hienovärisine mattoineen, tauluineen. Ruokasali vakavine, tummine kalusteineen, komeine flyygeleineen, antiikkisine arkkuihin on erinomaisen tyylikäs huone. Ministe-

*rin huoneessa kotitunne on tärkein: mahtavat kirjahyllyt, iso kirjoituspöytä, mukavat tuolit, tupakkapöytä – tyylikäs vastaanottosuoja.*²⁰

Huolimatta siitä, että Holmat täydensivät sisustustaan antiikkiesineillä jo Saksassa, Allin muistelemien mukaan Klaus lausui ehdotuksensa kokoelman keräämisestä vastaan perheen asuessa Pariisissa. Valtaosan muistokokoelman esineistä he hankkivat Ranskassa vuosina 1927–1943. Kodikkuuden, kauneuden ja käytännöllisyyden rinnalle tuli tietoisempi keräily eli kokoelman muodostaminen. Alli mainitsee ensimmäiseksi kokoelman esineeksi mahdollisesti apostoli Johannesta esittävän puuveistoksen, joka oli äidin ja pojan löytö pienestä vanhojen tavaroiden kaupasta Chamonix'ssa (kuva 6; kuvaliite, nro. 2).²¹ Kuvaus vastaa kokoelman tyypillistä karttumistapaa: Alli kierteli yksin tai poikansa Klausin kanssa Pariisin ja ympäröivän maaseudun kirpputoreja ja antiikkiliikkeitä, joista he ostivat silmää miellyttäneitä teoksia ja esineitä. Klaus solmi jo nuorena ylioppilaana ystävyysuhteita Louvren virkailijakuntaan, jolta he saivat

arvokkaita tietoja kaupungin taide- ja antiikkimarkkinoista.²²

Muistokokoelman keskeisin esineistö oli koossa sodan alla kesäkuussa 1940, jolloin Suomen Brysselin ja Pariisin lähetystöt suljettiin. Holmien esineet pakattiin turvaan ja jätettiin Pariisiin lähetystön henkilökunnan siirtyessä Toursiin, sitten Bordeaux'hon ja viimein Vichyyn. Klausin ollessa Suomessa armeijan palveluksessa ja Harrin saatua komennuksen Roomaan vuonna 1943 kokoelma siirrettiin Italiaan ja Alli Holma jatkoi keräilyä. Kokoelman tulevaisuus ajankohdastaui Harrin eläköitymisen lähestyessä 1950-luvun alussa. Se tarkoitti pariskunnan paluuta Suomeen, ja taloudellisista syistä johtuen Holmat alkoivat pohtia kokoelman lahjoittamista museoon.

Holmilla ei ollut selkeää suunnitelmaa. He tarjosivat esineistöään ainakin Ateneumin taidemuseoon. Ratkaisevaa oli kuitenkin, että Holmien perhetuttu, arkkitehti Elsa

Arokallio (1892–1982) mainitsi Holmien kokoelmasta Lahden kaupunginjohtajalle Olavi Kajalalle (1905–1967). Tämä otti tehtäväkseen se saamisen Lahteen. Kun kaupunki tarjosi riittävät näyttelytilat ja hyväksyi Holmien ehdon lahjoituksen jatkuvasta esillä pitämisestä, pariskunta päätyi luovuttamaan esineensä Lahteen. Asia esiteltiin kaupunginhallituksen kokouksessa syyskuussa 1952. Se piti periaatteessa suotavana taidekokoelman saamista Lahteen, mutta kesti vielä vajaa vuosi ennen kuin kaupunginvaltuusto hyväksyi ehdotuksen. Ensimmäiset 186 esinettä Holmat lahjoittivat Lahden kaupungille 14.8.1953. Harrin kuoleman jälkeen kaupunki vastavuoroisesti antoi Allille asuinhuoneiston Lahdesta. Hän lahjoitti lisää kotinsa irtaimistoa vuosina 1959 ja 1963 tekemillään lahjakirjoilla. Esineiden kokonaismäärä nousi lopulta 544:ään. Kuten Marianne Koski toteaa, kokonaisuuden nimeäminen Klaus Holman muistokokoelmaksi muutti kokoelman äidin ja pojan yhteisestä harrastuksesta surun ja kaipauksen ilmaukseksi.

Kokoelman koostumus

Holmien elämäntilanteiden ja esineistön kattumisen välinen kiinteä yhteys välittyy Kari Tuovisen laatimassa tilastollisessa yleiskatsauksessa. Määrältään suurimman ryhmän muodostavat huonekalut, tekstiilit ja astiat, jotka olivat yhtäältä antiikkihankintoja, mutta toisaalta sisustukseen tarvittuja käyttöesineitä. Niistä koottiin tyyliltään yhtenäisiä interiöörejä, joissa päähuoneen saivat seurusteluryhmät. Vanhimmat huonekalut ovat Italiasta ja myöhäiskeskiaikaisia, ja niitä Janne Harjula tarkastelee artikkelissaan. Visa Immonen puolestaan analysoi vanhinta keramiikkaa eli Itali-

Kuva 6. Mahdollisesti apostoli Johannesta esittävä puuveistos, jonka Alli Holma kertoi olevan ensimmäinen kokoelmaan hankittu teos. Korkeus 30,5 cm, ajoitus määrittelemätön. Kuva: Tiina Rekola.

assa ja Pyreneiden niemimaalla 1500- ja 1600-luvulla valmistettua majolikaa. Holmien kokoelmassa on vähän barokkityyisiä antiikkiesineitä. Huonekaluista ja posliinista valtaosa ajoittuu 1700- ja 1800-luvuille ja on ranskalaista alkuperää. Nuorempaa esineistöä esittelee kahdessa artikkelissaan Jukka Relas.

Antiikkiesineiden ohella muistokokoelmassa on taideteoksiksi luokiteltavia esineitä. Vanhimmat niistä ovat myöhäiskeskiaikaisia puuveistoksia. Katri Vuola käsittelee artikkelissaan aiemmin kuningas Kaarle Häijyn (1332–1387) pääksi arveltua teosta, jolle hän ehdottaa uutta identifikaatiota. Altti Kuusamo tarkastelee Holmien vuonna 1928 ostamaa Pako Egyptiin -aiheista maalausta 1500-luvun alusta. Muistokokoelman imettävää Neitsyt Mariaa kuvaavaa maalausta tutkii Elina Räsänen, joka yhdistää sen Betlehemin Neitsyt -hartauteen ja ajoittaa sen 1500-luvulle. Toistaiseksi tarkastelutta jäävät monet teokset, kuten muun muassa veronalaiselle Niccolò Giolfiolle (n. 1476–1555) attribuoitu *Naisen muotokuva* (kuva 7) sekä mahdollisesti Ranskassa 1600-luvun alussa valmistunut Neitsyt Mariaa ja Jeesus-lasta esittävä veistos (kuva 8).

Muistokokoelman tekstiilit jäävät tämän artikkelikokoelman ulkopuolelle. Ne etupäässä ovat tynyjä, kangas- ja koristeompe-lunäytteitä, toisinaan vanhoista tekstiileistä, mutta mukana on asusteita ja päivänvarjoja-kin. Esineistössä on lisäksi joitakin aseita ja koriste-esineitä, ja alakokonaisuutensa muodostavat myös Holmien elämästä lähemmin kertovat esineet, kuten arkistomateriaalit, mitalit, kunniakirjat sekä Klausin piirustukset ja maalaukset.

Lahden historiallisessa museossa oleva kokoelma on vain osa Holmien antiikkiesineistöstä, sillä esimerkiksi hopeaesineistö puuttuu museokokonaisuudesta lähes koko-

Kuva 7. Veronalaiselle taiteilijalle Niccolò Giolfiolle (n. 1476–1555) attribuoitu *Naisen muotokuva*, n. 1530. Öljy puulle, 45,9 x 34,1 cm (kehys), 42,7 x 31,0 cm (kuva). Kuva: Kari Hakli.

naan. Matti Klinge kertoo muistelmissaan, että kokoelmasta erotettiin vuoden 1600 tienoilla maalattu markiisi de Virieun muotokuva muistoksi Nenno Suolahdelle, joka sittemmin testamenttasi teoksen Klingelle.²³

Huolimatta siitä, että museoidut yksityiskokoelmat ovat tärkeitä suomalaisten museokokoelmien synnyssä,²⁴ Klaus Holman muistokokoelman painotus etelä- ja keskieurooppalaiseen taiteeseen sekä antiikkiin – erityisesti myöhäiskeskiajan ja renessanssin osalta – tekee siitä erikoislaatuinen. Holmien kokoelma voidaan kuitenkin rinnastaa useisiin muihin kokoelmiin. Erityisen läheinen se on Joensuun taidemuseossa olevan Onni Okkosen kokoelman kanssa, jota myös Klaus Holma kartutti löydöillään.²⁵ Vaikka Okkosen kokoelmassa on mukana muun muassa Kiinan ja antiikin esineistöä sekä 1900-luvun suomalaista taidetta, sen painotus on katolisessa kirkkotaiteessa 1300-luvulta 1800-luvulle.

Toinen rinnastettava kokonaisuus on Karl Hedmanin kokoelma Pohjanmaan museossa Vaasassa. Se sisältää niin mannereurooppa-

laista taidetta kuin antiikkiesineitäkin, mutta Holmien kokoelmasta poikkeavasti myös barokkiesineistöä ja suomalaista taidetta.²⁶ Kolmas verrokkikokoelma on Sinebrychoffin taidemuseon ytimen muodostava kauppaneuvos Paul Sinebrychoffin (1859–1917) kokoelma, jonka testamenttasi valtiolle hänen puolisonsa Fanny (o.s. Grahns; 1862–1921) vuonna 1921. Lahjoitus sisälsi muun muassa ruotsalaisten taiteilijoiden maalauksia muotokuvia, flaamilaisten ja hollantilaisten mestarien teoksia sekä italialaisia renessanssiajan maalauksia. Niiden ohella kokoelmaan kuului huonekaluja, pronssi- ja hopeaesineitä sekä posliiniastioita.²⁷

Kuva 8. Jalustalla seisova Neitsyt Maria sylissänsä Jeesus-lapsi. Veistos on luettelotiedoissa ajoitettu 1600-luvun alkuun ja alkuperämaaksi määriteltä mahdollisesti Ranska. Puuveistos, korkeus 52 cm. Kuva: Tiina Rekola.

Rakenteeltaan samankaltaisena voidaan tuoda esiin Eliel Aspelin-Haapkyllän (1847–1917) ja Ida Aspelin-Haapkyllän (1852–1932) vanhan taiteen kokoelma, johon kuuluneita teoksia on Sinebrychoffin taidemuseossa, mutta myös muissa museoissa.²⁸ Toisin kuin Holmien kokoelma, se ei säilynyt yhtenäisenä, ja joitain vanhaan eurooppalaiseen taiteeseen kuuluvia teoksia ostettiin esimerkiksi Karl Hedmanin kokoelmaan. Vaikka Aspelinien kokoelma kerättiin aiemmin ja hyvin erilaisten ideaalien pohjalta, Klaus Holman muistokokoelmaa vastaava sattumanvaraisuus ja teosten fragmentaarisuus leimaavat sitäkin. Esimerkiksi paneelimaalaukset ovat usein osia suuremmista alttarikokonaisuuksista, ja vasta taidekaupan myötä ja kehystettyinä niistä on tullut itsenäisiä taideteoksia.

Helsingin Villa Gyllenbergiin sijoitettu Signe ja Ane Gyllenbergin kokoelman tutkimus on myös edennyt ja kokoelmaluettelo vastikään julkaistu.²⁹ Kokoelma on syntynyt suhteellisen nopeassa ajassa, ja taidekauppiaiden, kuten Gösta Stenmanin, avulla. Edelleen Amos Andersonin museo Helsingissä on yhden yksityiskokoelman säilytyspaikka, ja siihen kuuluvista vanhan taiteen teoksista on julkaistu uutta tutkimusta.³⁰ Muistokokoelman kontrastoiminen sekä näihin suomalaisiin että kansainvälisiin museoituihin yksityiskokoelmiin on kallisarvoista muistokokoelman tutkimustyössä. Artikkelissaan Tuovinen käsittelee muistokokoelman taide-teoksia tilastollisesti vertaillen kokonaisuutta muihin taidekokoelmiin.

Kokoelmatutkimuksen niukat lähdeaineistot

Kuten on tyypillistä monille yksityiskokoelmille, Holmat eivät jättäneet paljonkaan

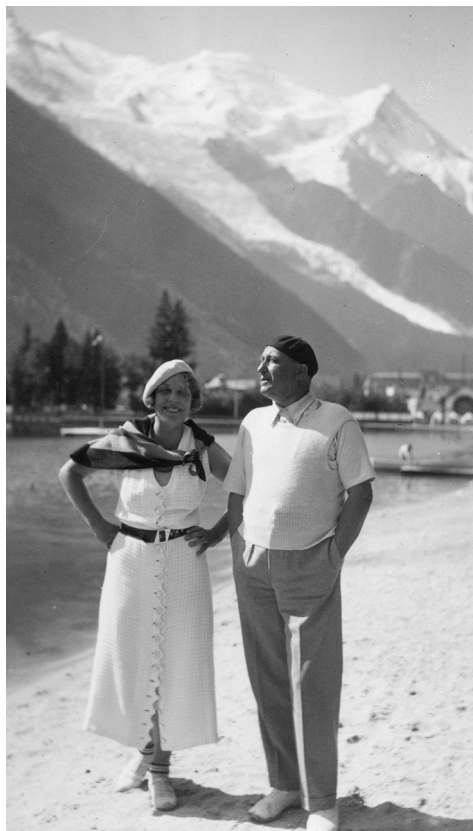
kirjallisia tietoja esineistön karttumisesta ja alkuperästä. Luetteloiden ja listojen ohella puuttuvat kuvaukset siitä, mitä periaatteita esineistön valikoinnissa noudatettiin tai millaisia tunteita ja ajatuksia teokset Holmissa herättivät. Lahjoitusten yhteydessä esineistä koottiin Lahden kaupunginmuseoon niukkasanaiset luettelot, jotka lähinnä nimeävät esineen ja mahdollisesti kertovat sen oletetun valmistusajankohdan ja -paikan. Todennäköisesti tiedot ovat Alli Holman suullisesti välittämiä. Artikkelikokoelman tekstit osoittavat, että monet niistä ovat vain suuntaa antavia tai suorastaan paikkaansa pitämättömiä.

Holmat mainitsevat kokoelmansa yksittäisiä esineitä ja teoksia sekä niiden ostotilanteita kirjeenvaihdossaan. Tämä satunnainen kirjallinen aineisto on hajonnut useisiin arkistoihin. Harri ja Klaus Holman kirjeenvaihtoa on erillisinä kokoelminaan Kansalliskirjastossa, mutta siellä on myös Harri Holmaa koskeva arkistokokonaisuus. Joensuun taidemuseon Onni Okkosen arkistossa on Holmia koskevaa kirjeenvaihtoa samoin kuin monien muiden aikalaisten arkistoissa. Holman perheen kirjeenvaihtoa säilytetään lisäksi ainakin Ulkoasiainministeriön arkistossa, Kuvataiteen keskusarkistossa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkistossa sekä Åbo Akademin kirjaston kokoelmissa.

Lahden kaupunginmuseon arkistossa on kokoelmaa koskevaa arkistoaineistoa sekä muista arkistoista koottuja jäljennöksiä. Arkistoaineisto luettelointiin vuonna 2000, mutta tätä artikkelikokoelmaa tehtäessä kävi ilmi, että suuri osa luetteloidusta materiaalista, sisältäen muun muassa Klausin muistiinpanovihkot, on vailla tietoa säilytyspaikasta. Hyödyllinen aineisto on myös lukuisat valokuvat. Lahdessa on laaja valokuva-aineisto perheen yksityiskuvia, joissa on kuitenkin

valitettavan paljon tunnistamattomia henkilöitä. Kuvissa näyttäytyy sotia edeltävä varakaiden, elegantisti pukeutuneiden ihmisten maailma, jossa lomaillaan niin Biarritzissa kuin patikoidaan Alpeilla (kuva 9). Holmin kodeista otetut valokuvat, jotka kertovat interiööreistä ja niissä huonekalujen ja taideteosten välille rakentuvista assosiaatioista, ovat luonnollisesti käyttökelpoisia esineiden tutkimuksen kannalta. Kansalliskirjastossa taas on esimerkiksi Klausin matkakuvalbumeita.

Muutamit lehtiartikkelit tarjoavat lähdeaineistoa. Aiemmin mainitun *Suomen Kuvalehden* vuoden 1927 kuvauksen jälkeen *Hopeapeili*-lehdessä julkaistiin vuonna 1938 pieni artikkeli, jossa Alli Holma saa keskeisen sijan.³¹ *Uusi Suomi* -lehden lyhyt juttu puolestaan kertoo, että kokoelman teoksia ja

Kuva 9. Alli ja Harri Holma vuoristomaisemissa Keski-Euroopassa. Aika ja paikka tuntemattomia.

esineitä oli esillä vuonna 1955 Suomen Taidakatemia järjestämässä näyttelyssä Ateenumissa.³² Näytteillä oli tuolloin yksi kokoelman harvinaisista esineistä, 1100-luvulta oleva roomalainen kapiteeli Lounais-Ranskasta. Tässä artikkelikokoelmassa esineen esittelee New York Universityssä toimiva professori Robert A. Maxwell. Lähes vuosikymmen myöhemmin 8.10.1964 *Uusi Suomi* julkaisi Mika Waltarin edellisenä päivänä Suomen Akatemian vuosikokouksen yleisötilaisuudessa Lahdessa pitämän esitelmän. Siinä Waltari kertoo muun muassa tapauksestaan Harri Holman kanssa Pariisissa vuonna 1929. Holma oli ollut hämmästynyt siitä, että Waltari tunsikin hänen tutkimukseensa.³³

Ensisilmäys museoituun yksityiskokoelmaan

Lahjoitusehtojen mukaisesti Klaus Holman muistokokoelma on ollut lähes yhtäjaksoisesti esillä Lahden kaupunginmuseossa vuodesta 1968. Esillepanoa on muutettu ja uudistettu vuosikausien mittaan, mutta näyttelytyön keskeinen ongelma on ollut kokoelmatietojen, lähdeaineistojen ja tutkimustyön vajavaisuus. Keski- ja eteläeurooppalaiset antiikkiesineet ja taideteokset vaativat tietämystä, jota ei Suomessa usealla tutkijalla ole. Siksi kaupunginmuseo otti vuonna 2014 yhteyden Turun yliopistojen arkeologian oppiaineeseen kokoelman taustojen selvittämiseksi, minkä jälkeen museo ja ryhmä Turun ja Helsingin yliopistojen arkeologeja, kansatieteilijöitä ja taidehistorioitsijoita käynnistivät tutkimushankkeen. Sen aloittamiseksi järjestettiin Lahdessa suurelle yleisölle suunnattu seminaari ja tutkijoiden työpaja 17. joulukuuta 2014. Seminaarin alustajiksi kutsuttiin joukko

asiantuntijoita esittelemään valikoituja esineryhmiä ja muistokokoelman syntyä sekä keskustelemaan hankkeen edistämisestä. Esitelmien pohjalta Visa Immonen ja Elina Räsänen alkoivat toimittaa nyt käsillä olevaa artikkelikokoelmaa.

Jo hankkeen alussa paljastui, että kokoelmatietojen kapeus aiheuttaa ongelmia tutkimustyölle samoin kuin ajanmukaisen tutkimuskirjallisuuden vaikea saatavuus suomalaisista kirjastoista. Tuoreen kirjallisuuden ohella yhteistyö konservattoreiden kanssa on oleellista, kun kohteena on vanhoja taideteoksia sisältävä kokoelma, kuten Synnöve Malmström toteaa Amos Anderssonin kokoelman osalta.³⁴ Huolimatta näistä kirjallisuuteen, aineistoihin ja ajankäyttöön liittyvistä ongelmista, Holman kokoelman taideteosten ja antiikkiesineiden tarkastelu uusimman tutkimuksen valossa näyttää, että useat vakiintuneista ajoituksista ja tunnistuksista ovat vääriä. Näin tutkimustyö on oleellisesti syventänyt kuvaa kokoelmasta ja sen historiasta. Silti artikkelit jäävät vain ensimmäisiksi tai alustaviksi analyysiksi kaikesta siitä, mitä muistokokoelma kykenisi tutkimukselle tarjoamaan.

Museoiden yksityiskokoelman taidehistoriallinen arvo paljastuu ja jäsentyy vain yksityiskohtaisen tutkimustyön myötä, sillä on myös vaikutus näyttelysuunnitteluun. Tutkimustyön ansiosta Holmien henkilö- ja keräilyhistoriasta esitetyt uudet tulkinnot tukevat yksittäisten taideteosten ja antiikkiesineiden analyysia ja päinvastoin. Artikkelit heijastelevat eri puolilta sitä, kuinka tiiviisti kerääjien ja muistokokoelman tarinat ovat kietoutuneet toisiinsa, eikä kokoelman taidehistoriallista merkitystä voi erottaa sen elämäkerrallisuudesta. Muistokokoelmaan pureutuvan hankkeen perusteella voidaan alustavasti väittää, että museoitujen yksityiskokoelmien taidehistoriallinen merkitys

syntyy nimenomaan vaikutuksina ja toiminnallisuutena eli konservointi-, tutkimus- ja näyttelytyössä.

Viitteet

- ¹ Rasilainen, Teuvo, *Klaus Holman muistokokoelma Lahdessa*. Artikkelikäsitkirjoitus, 1962. Lahden kaupunginmuseon arkisto.
- ² Koski, Marianne, *Kaipuusta menneeseen, kaipuusta kotiin. Klaus Holman muistokokoelman tarkastelua*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidehistoria, 2010.
- ³ Heinonen, Jorma, Taidetta ja taideteollisuutta keskialalta 1700-luvulle. *Osmo*, 1955 (1956), 103–117.
- ⁴ Hahl, Maija, *Tieteellinen selvitys Holman kokoelmista*. Julkaisematon käsikirjoitus, 1976. Lahden kaupunginmuseon arkisto.
- ⁵ Hahl, Maija, Renessanssin sineä ja antiikin jumalia. *Museouutiset. Päijät-Hämeen museoiden äänenkannattaja*, 1–2/1987, 18–20; Hahl, Maija, Klaus Holman muistokokoelma historiallisessa museossa. *Museouutiset. Päijät-Hämeen museoiden äänenkannattaja*, 1/1988, 8–11.
- ⁶ Koivulahti, Tiina & Hakkarainen, Maarit, *Eurooppalaisen taideperinnön jakajat. Suomi Saksan kansallissosialistien anastaman taiteen vastaanottajana*. Julkaisematon lisensiaatintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidehistoria, 2006, 16–20.
- ⁷ Suolahti, Eino E., ”Klaus Holma”, *Runoja*, kirj. Klaus Holma. Helsinki: Otava 1945, 5–42.
- ⁸ Klinge, Matti, ”Holma, Harri (1886–1954)”, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/1695/>] (haettu 22.12.2016).
- ⁹ Holma, Harri, *Muhammed*. Porvoo: Werner Söderström, 1917; Holma, Harri, *Arabian suuri profeetta. Piirteitä Muhammedin elämästä ja islamin alkutaipaleelta*. Helsinki: Suomen Kirja, 1943.
- ¹⁰ Paloposki, Jyrki, ”Harri Holma (1886–1954)”, *Suomalainen diplomaatti. Muotokuvia muistista ja arkistojen kätöistä*, toim. Arto Mansala & Juhani Suomi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 941. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2003, 92–93.
- ¹¹ Clerc, Louis, ”Ei missään tapauksessa saisi jarruttaa Holmaa Pariisissa!” Suomen Pariisin-lähetystön propagandatoiminta ennen talvisotaa ja sen aikana. *Historiallinen Aikakauskirja*, 1/2016, 24–35; Klinge 2015.
- ¹² Marotta, Giuseppe, *Napoliin kultaa*. Suom. Alli Holma. Porvoo: WSOY, 1956; Morante, Elsa, *Arturon saari*. Suom. Alli Holma. Porvoo: WSOY, 1958; Alli Holman muistokirjoitus. *Etelä-Suomen Sanomat*, 16.12.1963.
- ¹³ Suolahti 1945, 7–19.
- ¹⁴ Holma, Klaus, *David. Son évolution et son style*. Paris, 1940.
- ¹⁵ Riikonen, H. K., ”Holma, Klaus (1914–1944)”, *Kansallisbiografia*-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015. [<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4989/>] (haettu 22.12.2016).
- ¹⁶ Suolahti 1945, 24–34; Riikonen 2015.
- ¹⁷ Alhoniemi, Pirkko, ”Porvariksi vai boheemiksi? Vätilän problematiikkaa kolmessa 1940-luvun taiteilijaromaanissa”, *40-luku. Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*, toim. Auli Viikari. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 700. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 85–95.
- ¹⁸ Suolahti 1945, 13–14.
- ¹⁹ Koski 2010, 13–14.
- ²⁰ (Nimimerkki) Matkalainen, Suomen lähettiläskoti Berliinissä, *Suomen Kuvalehti*, 42/1927, 186–187.
- ²¹ LHME 2608. Rasilainen 1962.
- ²² Koski 2010, 16.
- ²³ Klinge, Matti, *Kadonnutta aikaa löytämässä. Muistelmia 1936–1960*. Helsinki: Siltala, 2012, 274.
- ²⁴ Hakkarainen, Maarit & Koivulahti Tiina, *Kuopion taidemuseon Toivolan kokoelman vanha eurooppalainen taide*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taidehistorian laitos, 2000; Leila, Tuuli, *Olavi Turtiainen konstsamling. Om personen och om konstens upphängning*. Åbo: Åbo Akademi, HF Konst, 2000; Soikkonen, Sarianna, *Arla Cederberg. Kerääjä – Kokoelma*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidehistoria, 2001; Kalmari, Niina, *Tissarin taidekokoelma. Keräilijän ja kokoelman tarkastelua*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidehistoria, 2002; Pettersson, Susanna, *Lumoutuneet. Tarinoita taiteen keräilystä 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: WSOY, 2004; Selkokari, Hanne, *Kalleuksia isämaalle. Eliel Aspelin-Haapkylä taiteen keräilijänä ja taidehistorioitsijana*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 115. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys, 2008; Cawén, Jaana, Kyllönen, Eeva & Tuomi, Timo, toim., *Intohimona keräily*. Espoo: Espoon kaupunginmuseo, 2011.
- ²⁵ Nieminen, Eino, toim., *Madonna. Onni Okkosen eurooppalainen kokoelma*. Joensuu: Joensuun taidemuseo, 2001.

- ²⁶ Airola, Tuula et al., *Karl Hedmanin kokoelma. Pohjanmaan museo*. Vaasa: Pohjanmaan museo, 1984; Salminen, Erkki, toim., *Karl Hedmanin keramiikkakokoelma*. Pohjanmaan museon julkaisuja 6. Vaasa: Pohjanmaan museo, 1991.
- ²⁷ Keltanen, Minerva, toim., *Sinebrychoff. Keräilijän kodista taidemuseoksi*. Sinebrychoffin taidemuseon julkaisuja 2. Helsinki: Sinebrychoffin taidemuseo, 2003.
- ²⁸ Selkokari 2008.
- ²⁹ Nylund, Lotta, toim., *Signe ja Ane Gyllenbergin säätiön taidekokoelma*. Helsinki: Signe och Ane Gyllenbergs stiftelse, 2017. Teos on julkaistu myös ruotsiksi ja englanniksi.
- ³⁰ Malmström, Synnöve, *Donor's Works. Old Art in the Collections of the Amos Anderson Art Museum*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2015.
- ³¹ Snellman, Anna, Taidetta vaaliva koti. Suomen edustajana Pariisissa. *Hopeapeili*, 2/1938, 9–12.
- ³² Klaus Holman muistokokoelma asetettu näytteille Helsingissä. *Uusi Suomi*, 25.11.1955.
- ³³ Waltari, Mika, Holman kokoelma Lahden historiallisessa museossa Harri, Alli ja Klaus Holman muistoksi. *Uusi Suomi*, 8.10.1964.
- ³⁴ Malmström 2015.